

Forfatter: ?[A F]

Titel: Tanker til Fabriqvers Anleg og Vedligeholdelse, De Fattiges Fortieneste ved dem i Almindelighed, og De fattige Stiftelsers Forbedring til mere Nytte for Landet og dem selv, end hidindtil. Skreven til Fordeel for de Arbeydsomme Fattige.

Citation: ?[A F]: "Tanker til Fabriqvers Anleg og Vedligeholdelse, De Fattiges Fortieneste ved dem i Almindelighed, og De fattige Stiftelsers Forbedring til mere Nytte for Landet og dem selv, end hidindtil. Skreven til Fordeel for de Arbeydsomme Fattige.", i ?[A F]: *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 7*, A.H. Godiches Efterleverske, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_007-shoot-workid1_007_010.pdf (tilgået 12. maj 2021)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 7

Ophavsret Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen.](#)

Tanker

til

Fabriqvers Anleg og Vedligeholdelse,

De Fattiges Fortieneste ved dem i Almindelighed, og

De Fattige Stiftelsers Forbedring til mere Nytte for Landet og dem selv, end hidindtil.

 Skreven til Fordeel for

 de Arbeydsomme Fattige.

 Kiøbenhavn, 1771.

 Trykt i det Kongelige Universitets Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverske.

2

3

 I en Tiid, da skrive Friheden anlediger saa mange at bruge deres Pen, skulle det være mig en Ære, om jeg kunde anvende min til noget nyttigt for mit Fædreneland; Jeg meener, saa meget meere at kunde, som jeg ikke skriver for at vinde nogen Fordeele for mig selv, ikke engang den, dette lidet Skrift kand fortiene meere end Trykkelønnen, ifald det kan have saa god Debit, som de Stykker, der ere opfyldte med Indfald, der sigter til at gjøre adskillige Personer ondt, uden at nytte Fædernelandet. Iblant disse saa kaldede patriotiske Skrifter forlanger jeg ikke, dette skal blive antaget, men at det maae ansees at være

4

 4

 skreven af en uegennyttig indfødt Dansk, hvis Pligt er at befordre sit Fædernelands Beste, og derfor at opofre alle sine egne Fordeele.

 Fra min Ungdom til en moden Alder har jeg bestandig hørt, mit kiære Fædreneland beskyldes for at mangle Folk (at forstaae) i de Stænder, hvis Antal er nyttig i et Land, nemlig, i den ringe Stand. Det heder: Vi mangler Folk i Bonde-Standen. Vi maae hente Soldater udenrigs, og Matroser fattes os mere, end halvdeelen til at udruste vores Skibe. Vore Naboer, der har saa mange Danske og Norske i deres Tjeneste, troer vel tvertimod, ar vi har flere Folk, end vi kand eller vil føde, siden vi taaler, at saa mange nyttige og voxne Folk gaaer bort til deres Lande, som strax kunde bruges i vores Tiid, medens vi beflitte os for dem, der ere spæde, og skal fødes til Nytte for en længere udsat Alder.

 Men da alle ikke kand anbringes i Bonde-Standen, som ved mindre Dovenskab vel kan hielpe sig med dem, der fødes i den, og ikkun saa med god Villie gaaer i Krigs Tieneste til Lands og Vands, da spørges: hvortil skal de øvrige bruges? er der vel andet for dem, end

5

 5

 gode og nyttige Fabriqvers Anleg, hvorved endog Bonden og Krigsmanden kan fortiene noget i deres frie Timer.

☒ At Fabriquer ere det Middel, hvorved ringe Folk baade kan forsørges og formeres, kan man see Exempel paa i Engelland, hvorhen alle Nationer tager sin Tilflugt, fordi der ved Fabriquers Drift gives Arbeyde og Fortjeneste. Ligeledes i Saxen, hvis ganske Opkomst er Manufactnrer; hvilke tverde Exempler har aabnet Øynene paa alle Europæiske Regentere til at vedligeholde en Penge Circulation i deres Lande, saavel som til at forsørge og formere Indvaanerne; Og, at jeg ikke skal blive saa vidtløftig, som denne Sats fortæner, vil jeg hen- vise Læserne til den store Konge af Preusen hans Meeninger herom, som har anvendt saa meget og endnu aarlig anvender 100000 Rdlr. paa Fabriquer i sine Lande, hvilket end og kan læses i L'æconomie de Brandenbourg Fabriquer ere endog uomgiengelig fornødne i vort Land, der ikke taaler at sende mange rede Penge ud, siden vi ikkun have faae Exporter til at faae dem tilbage igien; hvilken Ballance dog maae holdes i nøye agt, naar en Stat skal souteneres, som det falder lige frem, at den fattige maae arbejde

6

☒ 6

☒ for at leve, og følgelig et fattigt Land arbejde for at komme sig.

☒ Jeg veed, Fabriquers Anleg har mange Modstandere, men om det er Landets hemmelige Fiender, vankundige eller egennyttige Folk, som taler imod dem, lader jeg staae til Høyere Paaskiønnende; Det er langt fra, jeg raader til saadanne Fabriquers Anleg, der skulle blive til større Last for Kongens Cassa, end de deraf flydende Fordeele kan oprette, eller til Byrde for Landet ved utaaelige Priser. Der kand vel findes Raad alligevel, naar de opskruede høye Priser paa Levnets Midler nedsættes, naar vores skiulte og duelige Fattige kan faae Penge for deres Arbejde, og, naar de fattige, som fyldes ved mange ypperlige Stiftelser, samt de, der ikke gider giort noget, bleve nødte til at arbejde, saa meget, de kunde, til Understøttelse for sig selv og flere.

☒ Hvem kand negte, at iblant de vigtigste Fa. briquer i et Rige Silke, uldene og linnede Manufacturer jo tilkommer Een af de første Pladser, deels fordi disse Sorter uomgiengelig behøves, og deels fordi ved dem de fleste Arbeidere kan fortjene og leve. Her spørges nu, hvor disse Fabriquer beqvemst kand anlegges? jeg mener:

7

☒ 7

☒ overalt i begge Rigerne, endog i Kiøbenhavn. Vel heder det, at Levemaaden der er for dyr; men Forskiellen er allene Huusleye og Ildebrand, Resten er fast lettere, end nogen Sted i Sielland, tilmed kan den første Besværing læt hæves, da her er saa mange unyttige Bygninger, hvor Fabriqueurer kunde gives frie Huus (som Kongen af Preufen har betænkt og ladet bygge Huse i Berlin og Potsdam for alle sine Fabriqueurer) og om det bliver fastsat, at de fattige skal spinde, kan Husene, som de beboer, rundelig rumme Vævere, naar unyttige Personer udryddes af dem, da tillige de svageste og gamle fattige, naar de ere ved Haanden, kan fortjene med at vinde og spole Garn for Væveren; det bliver endog en Fornødenhed at anlegge Fabriquer i Kiøbenhavn, siden her er saa mange fattige Huse opfyldt med Mennesker, foruden de fattige, der skiule deres Armod, og de dovne, der heller vil betle, end arbejde. Jeg vil derfor handle om de 3 Slags Fabriquer, jeg har begyndt at tale, nemlig 1) de Silke, som mange bruger 2) de uldene, som de fleste behøver, og 3) de linnede, som ingen kan undvære, og endnu ikke er tænkt paa.

☒ 1. De Silke-Fabriqueurer, der for saa mange Aar ere anlagde, behøver nok fornemmelig De-

8

☒ 8

☒ bit, hvilken standses ved det store Antal af Contrabande Vahre, Landet er opfyldt med, som vel aldrig paa anden Maade hæves, end ved at nedsætte vore egne Vahre til den Priis, at ingen Udenlandske kan fortjene at indsniges. Jeg veed ikke, hvorfor vore skal være saa uhørlig dyrere end andres, da baade Engelland, Tydskland og Preusen maae hente deres Silke fra samme Steder, som vi, undtagen at Forskiellen maae komme af Arbeyds Lønnen, der vist burde limiteres, og i Følge denne Formodning har jeg erkyndiget mig hos adskillige Fabriqueurer i dette Arbeyde og hørt, at en Svend fortæner ugentlig imellem 3 a 4 Rdlr., hvilken store Fornødenhed giver dem Anledning at svire, medens mange ærlige Borgere maae leve af 2 Rdlr. om Ugen; bliver altsaa ArbeydsLønnen 1/3 nedsat, som de Folk endda kan leve skikkelig af, saa falder Priserne vel saa meget, at de kan balancere med de udenrigske, Helst om Fødevahrene blive bedre Kiøb, skulle de da ikke kunde arbejde ringere, jeg meener jo, naar de derhos ville klæde sig, som det anstaaer Fabrique Svenne. Men blev endda vore Silke-Vahre i det høyeste 6 Pro: Centum dyrere end anden steds, ville ingen

9

☒ 9 underkaste sig den Fare at hente dem for saa ringe Fortjeneste; og blev det desuagtet vovet, burde

Slaverie være de skyldiges Løn, der ikke var formeget for dem, der baade tør bedrage Kongen, og stjæle brødet fra sine fattige Medborgere. Blive vi nødte til at give saa meget til de dovne fattige om Aaret maae vi ikke langt hellere give disse 6 Pro. Centum mere, naar vi vil klædes i Silke til vores fattige Medborgere; den, der negter det, er ikke værd at kaldes en god Undersaat; men Høyere end dertil bør det ikke heller gaae, baade for Balancen af de Udenrigske Vahre og Lasten for de kiøbende. Jeg vil allene gjøre denne Nota, at jeg ikke begriber, Hvorfor andre Nationer, der handler paa China og Bengalen & c. hjemfører saadan Mængde raa Silke, da derimod intet kommer for vores Regning; hvorfor kan den ikke med lige Fordeel bruges her? skulle det være af Mangel paa Kundstab at berede denne Silke, var det vel værd at forskrive en Familie, der lærte os det, ifald ingen er her, fom forstaaer det.

☒ Jeg maae til Slutning af denne Post besvare en Meening, som kunde fattes om Ar-

10

☒ 10

☒ beyderne, naar deres Løn blev ringere, nemlig: at de skulle drage af Rigerne; men det har ingen Nød, nu de fleeste ere enten indfødte, eller gifte med danske Koner, hvilke tillige med deres Børn bør skaffes Arbeyde til Fortjeneste ved de Fabriquer, hvor Mændene arbeyder og da et stort Antal Mennesker lever ved dette Slags Fabriquer, ja mange Vahre, in specie de effene Fløyler gøres saa gode og billige her, som nogen steds, var det ikke bedrøveligt, at see mange Aars Bestræbelse blive til intet, og disse fattige og duelige Folk, som ikke har lært andet, blive Staten og sig selv til Byrde, men NB. Fabriqueurer bør leve som Fabriqueurer og ikke Høyere.

☒ 2. De uldene Fabriquer, som endnu ere ældre, end de forbenevnte, og følgelig bør være, som de og ere, i bedre Stand; men, desværre ikke saa mange, som der kunde være, til at forsyne os selv, mindre andre; hvilket dog let kunde drives til den Høyde, naar der blev anlagt Spinderier i Provincerne; man skulle haabe, at Prisen blev saa meget ringere, som Spinde-Mesterens Løn kunde betales med, og naar vore Fabriqueurer havde alvorlig Lyst at drive Verket, faldt de nok paa at

11

☒ 11

☒ sætte sig paa de Steder, hvor de best kunde leve selv og faae Hielp af fremmede, helst om der blev lagt en Præmie paa det beste Stykke uldene Tøy eller Klæde, saa velsom een paa de fleste Stykker og een for den laveste Priis. Det er nok bekiendt, at vore fine Klæder ere saa gode og til saa billig Priis, som mange andre Steder; men de grove ere derimod for dyre, hvilke maatte kunde gøres til ringere Priis i Provincerne og derved de holdes ude, som indsniges. Intet fremmet Ulden Garn bør tillades at indføre; thi vore egne fattige tilkommer Arbeyds Lønnen. Ved høy Tolds Paaleg vindes intet, de Tydske slaaer ligesaa meget af for at hielpe deres fattige, og gjøre det umueligt for vores at kappes med dem; Saa omhyggelige ere De for at fortiene og saa efterladne ere vi. Det forstaaer sig, at ved disse Fabriquer det samme bør observeres, som ved de forrige, nemlig, at Arbeyds Lønnen nedsettes; men Proportion imod Udenrigs Klæde passer ikke, som paa de Silke-Vahre; thi disse maae enten være lige med de udenrigske eller ikkun differere 2 Pro-Cento, det man med Billighed kan forlange af Fabriquer, der saa længe har havt Tiid at komme og forbedre sig.

12

☒ 12

☒ 3. Linnede Fabriquer ere de meest magt paaliggende, siden det er hvert Menneskes brug, og saadanne Artikler der med nogle Tønder Guld aarlig beriger vore Naboer paa vores Regning til dobbelt Skade for Landet baade ved Pengenes Tab, der udgaaer og Arbeyds Lønnen, som vore Fattige maae favne; og paa disse høystfornødne Manufakturer har ingen endnu gjort Begyndelse, uden jeg skal regne hjemmegjorte Lærreder, der kommer fra Provincerne og gøres af private Folk; men hvorvidt det forslaaer, sees af den store Mængde her aarlig indføres fra Holland og utallige Tydske Stæder, hvilke vi næsten for samme , Priis kunde gjøre her, naar vi forstod at indrette dem til lige Brug. At beflitte os selv paa Hør-Avling skal ikke kunde skee uden ved Tvang; godt erdet, naar Sædemanden af frie Villie falder derpaa. Men det synes ellers, som den store Verdens Styrere har tillagt hvert Land sine Fordeele, for derved at vedligeholde Communication imellem det Menneskelige Kiøn; tilmed er det jo ikke mere til Skade for dette slags Fabriquer at forskrive Hør, end for de andre, naar til dem skal forskrives Silke og Uld; naar man altsaa forbigaaer Hør-Avlingen i Landet, saa bliver

13

☒ 13

☒ et Hør-Kiemmerie den første Grundvold til saadanne Fabriquer, hvilket er oprettet her i Kiøbenhavn, og

dermed har Anleggerinden gjort sig meget fortient saavel hos enhver, der umager sig at Spinde og lade Spinde, som fornemmelig hos de Fattige, der fandt kiøbe smaae Partier efter deres Evne og i en hast faae saadan liden Vegt spunden og solgt til hielp at leve af, der fast er ligesaa nytteligt for de fattige, som en af de andre for dem anlagte Stiftelser. Jeg kand saa meget mere

☒ rose dette Anleg, som jeg ikke kiender den Velfortiente Stifterinde men ved adskillige Experimenter har forsøgt, at ingen kand holde Priis med de Vahre, hun selger, at det Garn, deraf Spindes, ikke taber det halve imod andet i Kogning, men gjør en alen Lærret mere af hvert Pund, end andet raat Garn der synes ligesaa fiint, hvorom jeg endog har indhentet adskillige Væveres Forklaring, som tilstaaer det samme med Betydning, det kommer deraf, at Hørren bedre er rensed fra ald Urenlighed, og lader sig bedre udtrekke, end og i Væven formedelst sin Blødhed. Men uagtet, at ved dette Hør-Kiemmerie, derer anlagt efter den Engelske Maade, Hør og Blaar kand faaes i alle de Sorter og til ad-

14

☒ 14

☒ skillige Priser, som kunde bruges til de Vahre, her forskrives, fra den fine Knippel-Traad til det grove Lyse garn og fra det fineste Hollandsk Lærret til det som for Armeen forskrives og uagtet vore Fattige gaaer og græder, for de ey kand faae solgt deres Garn, er end, nu ikke en funden, der har begyndt at anlegge nogen Sort Linned Væverie til ret Nytte for Fattige. Her gøres Trille, Foeder-Lærret og Vox-Duuger, men af udenriigs Lærret og Garn. Her væves Bændler og Baand af fremmet med Kalk bleget Garn, som volder, at ingen Hold er deri. Men skal noget nyttigere, end det begyndte, anlegges, behøves dertil fornemmelig 4 Ting.

☒ 1.) En Fond. til at kiøbe Garn og betale Væver-Løn. 2.) Et troe og Upartisk Menneske til al imodtage Gamet af den Fattige. 3.) Endeel fremmede Vævere, som forstaaer at væve alle de Sorter, som forskrives. 4.) En Blægmand, der for aarlig Løn og ikke alenviis blæger Lærret, Garn eller Traad.

☒ 1. En Fond til disse vigtige og nyttige Fabriquer burde de rige fattige Stiftelser sammenskyde, jeg mener dem, der har meget at udlaane og

15

☒ 15

☒ kunde optage Penge paa deres Obligationer dertil, som Vartou, Veysenhuuset, Søe-Qvæst-Huuset og OpfostringsHuuset,

☒ naar hver af dem gav 5000 Rdlr. udgjorde det en Capital af 20000 Rdlr. hvormed endeel kand begyndes; Det staaer og at haabe, Hans Kongl. Majestet, der saa naadig antager sig sine Undersaatters Beste enten ved et Tilleg af Capitalen eller paa andre Maader understytter dette priselige Verk; ja, hvem veed, om de, som vi af vore løbende Blade daglig seer at bortgive til fattige, uden at have synderlig Vished, om deres Gaver bliver anvendt paa de best fortjente, ikke kunde faae ligesaa god Lyst at indsende Præmier til Opmuntring for flittige, fattige og ynkværdige Huus-Arme, som til at forbedre deres Vilkor, der ere optagne til Landets Skiøde-Børn i de mange publiqve Stiftelser. Af de til Fond overladte Capitaler bør ingen Høyere Rente svares, end 4 Pro-Centum, og kunde dem leveres Garn eller Attest fra vedkommende, der har det i Hænder til Pandt for de Penge, som efterHaanden reqvireres, saavel som Lærrederne, der bliver af Garnet, at de intet skulle res: quere, Inden denne Fond medgaaer, maae

16

☒ 16

☒ det vise sig, om der behøves en større og til hvad Nytte.

☒ 2. Et Upartisk Menneske, der mane have en slags Huusholdnings Forstand baade at kunde skiønne paa Garn fra Spinderne og for staae at anlegge hvert til sit Brug hos Væverne; dertil blev vel neppe funden en bedre skikket, end den, der har anlagt det skiønne Fundament til Linned-Væveriel, om hun vil paatage sig det. Garnet bør betales efter knek lige med udenriigske Spindere og alt Garn imodtages, hvor det kommer fra, Staden eller Provincerne, ja endog Traad, naar den eragtes god; og kunde der blive nogen Hielp til Præmier for hver 10de og 20de Pund meest af de fine Sorter, ville det gjøre en god Effect, da samme bedre med Fordeel kan forarbeydes end det grove. Den som hertil bliver antagen, lønnes rettest med visse Pro-Centum for Garn, at imodtage, item for samme at koge og fremdeles visse Pro-Centum af Lerredet for Tilsyn med Væveren og sluttelig for at apretere dem fra Blegen.

☒ 3. Fremmede Vævere maae endelig forskrives, siden disse her findes ikke forstaaer at arbejde

17

✂ 17 saadanne Lærreder, Dreyeler og Damask, som de udenrigske, som ere Hollandske, Vahrendorpher, Grissenberger Schlesische, Bielfældter, Zitauer Schweitser- og andre tydske Lærreder, hvilke endog paa de Steder arbejdes af Bønderne; disse Vævere kunde tilstaaes frie Huus, nemlig i de store og rummelige fattige Huse, noget Brænde og foruden den Væver-Løn, som udenrigs betales dem for samme Lærreder 25 Rdlr. aarlig for hver dansk Dreng, de oplærer i Professionen og i 3 Aar 1/4 Deel af det, han fortæner, naar Væverne bleve omdeelte i fattige Husene, skulle hver Steds Fattige gaae dem til Haande med at vinde og spole Garn, som var et Arbeyde, hvormed de gamle og skrøbelige kunde fortæne noget, ja til desto større Opmuntring for disse Folk, som ville drage herind, kunde dem endog loves en liden Præmie meere end Arbeydslønnen for hver 100 Alne efter sin Bonitet, og frie Reyse.

✂ 4. En god Bleegmand; samme maatte gives et rummeligt Stykke Jord til Blege-Plads, samt et Huus, saa godt, som en liden Bonde Familie behøver til Beboelse, dog sfaa stort Kiøken-Rum, at 2de indmurede Kiedeler og

18

✂ 18

✂ 2de Trækar deri fik Plads, jo nærmere det kunde anlegges ved fersk Vand, jo bedre, at han med Hielp af en Slange-Spøyte kunde stedse over fare Dammen, som er det vigtigste ved den udenlandske Bleeg; Samme Sted skulle anlegges i en Egn, hvor Ildebrand var at faae for taalelig Priis, og foruden en aarlig Løn efter Billighed kunde ham gives noget vist for hver hundrede Alen og hvert hundrede Pund efter Accord, der, naar han vil, som han bør, lade sig undervise om den udenlandske Bleeg, snart er for, tient, da Tøyet maae være bleget i det høyeste paa 3 Uger. Det indstilles til vores Allernaadigste Konges allerhøyeste Beslutning, om dette lidet og nyttige Sted kunde blive anvist og indrettet paa Hans Mayestets egne Grunde. Den milde Omsorg,

✂ Hans Kongl. Majestet viser daglig Prøve paa for sine fattige Undersaatters Beste og Forpleyning, giver Haab om Bifald paa en Ansøgning, som sigter til Hjelp for de flittige Fattige. Naar disse vigtige Lærrets-Fabriquer imod Sommeren bleve anlagte, ville snart paaskiønnes, om der kunde holdes Prøve med de udenrigske; jeg mener vist ja, om det skeer paa foreslagne Maade; da ingen skal have Fordeel deraf, men Vah-

19

✂ 19 rene bør at sælges omtrent for hvad de koster, der ventelig vil balancere med de udenrigske Priser, i Steden for at en Fabriqveur, som billig, maae fortæne saa meget, som han selv kan leve af; skulle med Tiden noget overskyde, bør det komme de fattige til gode paa een eller anden Maade; hvilket er at formode, siden her spares de udenrigskes Fordeel, den høye Vexel Cours, Told og Fragt, som alt bør contribuere til godt Kiøb, men ikke til Fordeel; hvilket er den eeneste Maade at forhindre Snig Handel. Naar Landet kan hielpe sine fattige og indeholde for deres Arbeyde nogle Tønder Guld aarlig, mener jeg, dobbelt er vunden, og hvad der afgaaer i Kongens Told for Lærreder, bliver fuldkommen oprettet i Told for Hørren, i Consumption og den Fordeel at eye gode og duelige Undersaatter; Men da maatte Hørren nedsættes i Tolden og fremmed Garn saa meget forhøyes, at intet kan indføres, saa velsom Lærreder, naar man først seer Prøver af det, vi gjør selv. Jeg venter, man vil udsætte den Qvæstion, om nogen her i Landet kan leve af at spinde? dette maae jeg vel tilstaae, de ikke kan, men naar en Mand gaaer ud at arbeyde og Konen med saa mange Børn, som hun har, fra

20

✂ 20 de ere 5 aar gamle (som i Tydskland) spinder, kan de leve bedre, end naar de fortærer Mandens Arbeyde uden at gjøre noget selv. Og dette passer saavel paa Landet for Huusfolk der ingen Avling har, som i Kiøbenhavn og Kiøbstæderne, for Soldater, Matroser, Haandværks Karle og Daglønnere deres Koner og Børn. De som aldeles intet mere har at leve af, end ar spinde, ere just saadanne, som det fattige Væsen bør række Haand, og kand hielpes med ringere Penge, tilgiven paa hvert Pund, end naar dem skal gives, alt hvad de bruger. De, der formedelst Alder og Skrøbelighed ikke kand spinde, de ere de rette og eeneste Hospitals Lemmer, og ingen andre burde være Landet til nogen synderlig Byrde; for dem er der jo Anstalter og Indkomster nok, af det, enhver maae contribuere til det fattige Væsen; men ingen Under, at intet kan forslaae, naar der bygges Palladser, og disse fyldes med ørkesløfe Lemmer, eller deres Arbeyde anlegges saa interesseert, at 1 Pund Garn arbeydet af den elendigste Hør koster 2 Mk. 14 Skilling, som en anden fattig, der ingen Hielp har leverer bedre for 2 Mark og 4 Skilling; enten Hørren gøres for dyr eller SpindeLønnen opskrues til Fordeel for Stiftelsen

21

✂ 21

✂ eller andre, veed jeg ikke; men det maae være en fast Regel, at de fattige ikke skal have anden Fordeel

paa deres Urbeyde, end andre, der ingen videre Hielp har; lad dem have Frihed, selv at købe Hør og Blaar og levere der ligemed de frie fattige, og lad dem Med en liden Hielp føde sig selv, da vil vist Stiftelsen kunde hielpe mange flere, end nu, helst jeg neppe troer, de kan holde der længere paa den anlagte Foed.

✕ Det er læt at paaskiønne, naar ved saa mange store Fattige-Huuse og Stiftelser, som neppe noget Land har lige til, endda utallige fattige gaaer hielpeløse, der maae være en Mangel i Indretningen. De, som vift ere Fattige, de burde deeles i 4 Classer.

✕ 1. De gamle Vanføre og Syge, disse burde alleene være Hospitals Lemmer.

✕ 2. De flittige Fattige, som ikke kand fortjene alt, hvad de behøve, disse kunde undes frie Huus, siden Huset er der, med nogen hielp, dog burde de ikke, som nu, tvinges at gaae derind; thi en Fattig har ofte Huus med mere hos en anden, for at oppasse deres Børn, medens de gaaer selv ud at Arbeyde.

22

✕ 22

✕ 3. De Fattige, der ikke gider Arbeydet, disse burde gives Huus for at tvinge dem til at Arbeyde, og deres Vilkor forbedres fra 4 Skill. Daglig til meere ester Fortieneste.

✕ 4. De unge Fattige, der burde aldrig tillades en ledig Time, og iblant det, der tilkommer dem at lære, saavel Drengene som Piger, er at tilvænnes at spinde, hvilket vel ikke er større Skam for en Dansk Mand, end en Tydsk. De fleste fremmede Lærreder, her indføres, Spindes af Mandfolk, medens det andet Kiøn beflitter sig med at Sye, Kniple og Strikke, som indbringer dem større Gevinst. Heraf flød den Fordeel, at naar en Mand blev Fattig, gammel og svag, kunde han selv fortjene noget til Hielp, da han nu gjør intet, Uden om hand ved dette Forslag kunde blive sadt til at vinde Garn, som dog var noget, hvorfor enten hand, eller det Huus, hand er udi, burde have Betalning.

✕ Sluttelig vil jeg tillegge det almindelige Fattige-Væsens Indretning en Nota, som jeg meener, fortjener at meldes noget om nemlig: deres Qvarteer-Mestere, som burde være retskafne Folk, der ikke paa anden Maade, end den rette,

23

✕ 23

✕ kunde vindes til at antegne de Fattige, der ere de rette trængende, disse kunde enten affkaffes eller formindskes. Naar de rette Hospitals Lemmer vare i Huset, og de andre fik hver en Bog, hvori, som en Attest, blev tegnet deres Arbeyde kunde deraf beftemmes, hvad Hielp de burde have hver Uge, om de vare flittige eller ikke, om de af Mangel paa Kræfter eller af Sygdom bleve forhindrede i Arbeydet, og saa videre; Ligesom dem burde anvieses Varme Stuer om Vinteren at arbeyde udi, paa det de ikke under Paaskud af Kulden skulde undskylde sig derfor. Naar aldt saadant blev iagtaget, ville de Fattiges Indkomster bedre og til langt flere tilrække, og kunde, (som forhen meldt) noget vindes paa Lærret eller Garn, som ikke er umueligt, burde det komme det almindelige Fattiges Væsen fornemmelig til Hielp, som det meest trængende af alle Stiftelser.

✕ Medens jeg taler om de voxne Fattige, vil jeg erindre dette om Søe - QvæstHuset, disse nyttige Lemmer der oppiller Verk for Kongens Skibe, disse kunde og ville gierne fortjene meere; Hvorfor sættes de ikke til at spinde Hamp til Seyldugs Fabriqverne? hvorved Kongen maatte vinde noget anseeligt i Spinde-Lønner; denne Regning indstilles til

24

✕ 24

✕ dem, som ere satte over Holmens-Arbeyde, best at paaskiønne. Men at komme til de Unge Fattige, der opdrages pag Landets Bekostning, da fortjener de, som stifte Lemmer, af vores Tiid den meeste Paasyn til Nytte for Eftertiden. Jeg vil forbigaae Børne-Huset, hvor de uden Tvivl tvinges til at gjøre, hvad de kand, og Christians Pleye-Huus, hvor de bliver opdragne, som Fattige Børn bør, og alleene Mangler gode Vævere for at Arbeyde det, som er mere end almindeligt. Derimod maa jeg kortelig melde om Opfostrings-Huset, som vel siges at Arbeyde, men om de bliver ret anførte dertil, skulle man tvivle om, siden der er saa rart, disse Børn gjør godt, naar de kommer iblant fremmede, men de fleeste rømmer bort fra deres Læremestere og Hosbonder, ventelig maae de have for megen Frihed i deres Opdragelse, den de ikke kand finde lige til, naar de tiener. Hvor godt, om disse Børn fra første Ungdom bleve holdte i bestandig Arbeyde, da den aldrig fandt gjøre nok, som lever paa sit Fædrenelands Bekostning; disse Børns tiltagende Flittighed kunde maaskee hielpe til at Føde er større Antal.

✂ Den Stftelse der ellers fortienner meest at reformeres, er uden Modsigelse Veysenhuuset, der har saa store Midler og Indkomster

25

✂ 25 for at opdrage omtrent 160 Børn til liden Nytte enten for Landet eller dem selv. Hvor rart er det nogen af dem gjør godt, naar de kommer iblant fremmede, og hvor usle seer disse arme Creature ud, medens de ere dette Huus, neppe lærer de at gaae, som andre Mennesker, og efter som man hverken hører eller seer noget Arbeyde fra disse Børn, men hører alleene, at de blive holdte til Christendommen og at Skrive og Regne. Hvorkand der være, de siden lever saa slet efter det første, og mange intet veed af det sidste? Er det forsvarligt, at saa store Indkomster anvendes paa saa saae, og burde disse ikke Arbeyde for at holde langt flere, som kunde hielpe noget anseeligt til de Fattige Hitte-Børns Underholdning og Opdragelse? Skal Fattige Børn til de ere 15 a 17 Aar hverken lære eller anvende deres Tid til meere, end Børne-Lærdommen, da de Fornemmestes og Riges Børn i den Tiid desuden lærer saa mange Exercitier, Videnskaber og Sprog? det er jo utilladeligt, at saadan Ørkesløshed taales i et Fattige-Huus. Der kunde foruden andre Arbeyder fornemmelig anlegges en Spinde-Skole af den allerfiineste Hør, og hvad dermed blev fortient, skulle et Barn have 1/4 Deel af til Hielp, i Tidens Længde, naar de blev Svenne eller Mestere, og Pigerne, naar de skulle giftes, de øvrige 3/4 Deelee burde giøres

26

✂ 26

✂ Indretning for til flere Børn; men best, hvad De arbeyde, blev holdt en Contra-Bog over af een uden for Huuset, eller de bleve betalte, som andre Fattige; thi ellers var at befrygte, alle Ting blev i samme Tone, som forhen, og de samme til Fordeel, som hidindtil; thi siden der holdes en Lære-Moder, maae der dog giøres noget, men hvad det er, veed man ligesaa lidet, som hvor det bliver af, nok er det, at hvem der faaer disse Børn i Tjeneste, klager nesten alle over deres Dovenskab og Vankundighed. Deres Lære-Timer kunde indrettes efter Christians

✂ Pleye-Huus, og da fik disse Børn saavel som hine, frie Arbeyds Timer nok; ja deres Skole-Lære, som er nu den eneste Tvang, de kiender, ville blive dem mindre ubehagelig, naar den afvexlede med Arbeyde, der tillige giver et sundere Legeme og bedre Udseende, end den overdrevne Læsning; Naar Væverier endog bleve anlagte i dette Huus, kunde de Børn, som havde Lyst dertil, sættes i Lære hos Mesteren, og derved om nogle Aar de fremmede Vævere undværes, ifald de ikke fandt for godt at blive, og følgelig Landets egne Børn sinde Leve-Brød ved disse for Rigerne umistelige Fabriqver, som naar de drives efter denne Plan, nok bestaaer. Men skal enten en Fabriqveur eller Stiftelse føre Directionen vil Egen-Nytte, som sædvanlig, snart

27

✂ 27 gjøre det heele Anleg til intet. — Jeg ønsker, at dette Forslag maa vinde saadant Bifald, at derved baade de Fattige, som skiulte deres Armod, forhindres at blive Landet til Byrde, saavelsom de, der er fastsat at være det, maatte faae Leylighed til Giengield at gjøre nogen reel Tieneste derfor; Og som det er min eeneste Hensigt, at befordre mit kiære Fædrenelands Beste, vil jeg til en Begyndelse for en Arbeyds Casse skienke, hvad dette Skrift indbringer, maaskee flere kan falde paa at følge mit Exempel, naar de tænker paa Syge- og Spiisnings Cassa og Fattige-Huusene. Kan man ikke ligesaavel betænke en fattig Kone, der uden for saadanne velgiørende Stiftelser har enten gamle Forældre, Mand, eller uopfødde Børn at forsørge, eller saa slet en Mand, der lader hende alleene Byrden at underholde en talriig Familie, hvormeget meere er hun ikke at beklage end en Enke, der enten har ingen eller voxne Børn, og for disse allermest ulykkelige ere ingen Stiftelser anlagte; derfor er det just ved Fabriqver og deres Arbeyde, at de skal hielpes, og naar fattige Forældre seer Leylighed at vinde ved Arbeyde, vil de vist i Tide vænne deres Børn til at hielpe dem deri, og der skal findes Spindere i Overflødighed; Gud give! saa sandt deres Arbeyde maatte blive antagelig og anven-

28

✂ 28

✂ te paa den rette Maade til Vedligholdelse og Formeerelse af Flittighed i Landet og Understøttelse for Fattige og Huusarme, som ere de rette ynkverdige Fattige, og til at forekomme den Skam, at vi ikke skal blive indleet af vore fiittige Naboer for at have anvendt saa store Capitaler paa Manufacturer og Fabriqver, men nu vil lade dem synke og forgaae, nu, saa mange ere i Stand, og fremmede Arbeydere dertil ere indkomne, der ved Giftermaal ere blevne, som de indfødte, nyttige Borgere i Landet. — Dersom jeg ved denne Plan kunde tiene mit Fædreneland og hielpe mine Medundersaatte, vil jeg skatte den Tiid, jeg har anvendt paa at skrive dette, for den Lykkeligste af mine Dage, og ikke misunde de mange saa kaldede Patrioter at give sig selv i deres Skrifter et Navn, som den mindste Part fortienner, men der best har Sted i et ærligt Dansk Hierte, og kiendes rettest i dets Udtrykke og Gierninger.